

vijeća
građana
u praksi:

Riječki primjer uključivanja građana

u procese
političkog
odlučivanja

AUTOR
Ivan Cerovac

DIZAJN
Bojan Crnić

NAKLADNIK
Gong

IZVRŠNA DIREKTORICA
Oriana Ivković Novokmet

Zagreb, listopad 2024.
ISBN 978-953-7960-62-9

Publikacija je sufinancirana sredstvima Europske unije i Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva, uz potporu Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske. Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Gong-a i ne održavaju nužno stajališta donatora.

Sufinancira
Europska unija

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

GONG
A. Mihanovića 14,
10000 Zagreb — Hrvatska
T: +385 1 4825 444
F: +385 1 4825 445
E-mail: gong@gong.hr
Web: www.gong.hr

Uvod

Demokracija se na lokalnoj razini diljem svijeta, uključujući i Hrvatsku, suočava s izazovima kao što su niska izlaznost na izbore, smanjeno povjerenje u političke institucije, nedostatak transparentnosti te neadekvatna kvaliteta političkih odluka koje ne odgovaraju na interese i potrebe građana. Ovi deficiti demokracije ukazuju na potrebu za novim pristupima u organizaciji političkih institucija i procedura kako bi se omogućilo izraženije sudjelovanje građana u procesima donošenja odluka. Kvalitetnija građanska participacija može doprinijeti uklanjanju ovih deficita te pojačati povjerenje u demokratske procedure na lokalnoj razini.

Vijeća građana predstavljaju jednu od demokratskih inovacija poznatih kao javnosti u malom. U njima se nasumično odabrani građani uključuju u učenje, raspravu i odlučivanje o specifičnim javnim temama te u konačnici donose skup preporuka za lokalne vlasti. Ovaj oblik deliberativne demokracije koristi se za povećanje participacije građana, poticanje informiranih rasprava i unapređenje kvalitete samih odluka. Interes za ove inovacije raste i u Hrvatskoj, no njihova je raširena primjena i organizacija tek u začetima. Vijeća građana nisu zamišljena kao alternativa postojećim tradicionalnim demokratskim institucijama na lokalnoj razini, već kao savjetodavna tijela kojima se nastoji ojačati lokalnu demokraciju, povećati povjerenje građana i unaprijediti kvalitetu političkog odlučivanja.

Vijeće građana Rijeke prvi je oblik ovakve javnosti u malom organiziran na području Hrvatske. Okupljalo je nasumično odabrane građane koji su raspravljali o konkretnoj lokalno relevantnoj temi te je nastojalo pružiti preporuke kako unaprijediti sustav mjesne samouprave i povećati participaciju građana u odlučivanju na mjesnoj razini. Glavne karakteristike ovog tijela uključivale su nasumičan izbor članova, oslanjanje na facilitatore i pozvane stručnjake za edukaciju članova, fokus na promociju svog rada prema široj javnosti, usmjerenost na uski i jasno definirani problem bez skretanja sa zadane teme te usmjerenost na stvaranje skupa preporuka koje su se uputile lokalnim vlastima. Riječki primjer vijeća građana predstavlja izvrstan model za organizaciju i implementaciju javnosti u malom i u drugim dijelovima Hrvatske.

Iako vijeća građana na više načina unapređuju političke procese i uklanjaju demokratske deficite, njihova uspješna organizacija nije bez izazova. Potencijalni problemi uključuju nedostatak financijskih i organizacijskih resursa, slabu podršku lokalne vlasti, nedovoljnu informiranost sudionika koja rezultira nekvalitetnim preporukama te nisku vidljivost i utjecaj preporuka vijeća. Ovi izazovi zahtijevaju pažljivo planiranje, transparentnost i osiguranje institucionalne podrške.

Svoj pozitivan doprinos vijeća građana mogu ostvariti samo ako su integrirana u politički sustav lokalne samouprave. Postoje dva glavna modela integracije: povremeni model, gdje se vijeća sazivaju po potrebi za specifične teme, i trajni model, gdje vijeće postaje stalni savjetodavni organ lokalnih vlasti. Prvi model izgleda primjerenije za hrvatske jedinice lokalne samouprave koje nemaju ranijeg iskustva sa sličnim demokratskim inovacijama, ali ključnim faktorom uspjeha vijeća građana ostaje osiguravanje potpore od strane lokalnih vlasti kako bi se preporuke vijeća učinkovito koristile u procesima donošenja odluka.

Kriza lokalne demokracije i potreba za inovacijama

Zapadne demokracije zadnjih se desetak godina suočavaju s rastućom krizom nepovjerenja u političke institucije, izborne procedure i procese odlučivanja, kao i u političke stranke kao glavne aktere koji provode političke aktivnosti i reguliraju sukobe oko javnih pitanja. Ova se kriza tradicionalno vezuje uz predstavničke demokratske procese na državnoj razini zbog važnosti i dosega tema o kojima se odlučuje. Međutim, ni demokracija na lokalnoj razini nije pošteđena prigovora i kritika koje potkopavaju njezin legitimitet, iako se njezine manjkavosti očituju drugačije. U ovom se dijelu ukratko izlažu problemi s kojima se susreću demokracije na lokalnoj razini (s fokusom na probleme prisutne i izražene u Hrvatskoj), te se analizira kako građanska participacija i njihovo uključivanje u procese donošenja odluka može ukloniti te probleme. Konkretniji modeli i primjeri inovativnih oblika uključivanja građana obrađeni su nešto kasnije.

NEKI PROBLEMI DEMOKRACIJE NA LOKALNOJ RAZINI

Politička polarizacija, sve veća prisutnost dezinformacija u javnoj sferi, rastuće socijalne i ekonomske nejednakosti i neadekvatni odgovori na globalne izazove poput migracija ili klimatskih promjena problemi su koji tipično pogađaju demokracije na državnoj razini te, iako imaju određeni utjecaj i na lokalne politike, ne predstavljaju glavne prijetnje lokalnim demokratskim procesima. Međutim, mnogi su deficiti izraženi i kod demokracije na državnoj i kod demokracije na lokalnoj razini, a neki se od njih u većoj mjeri i sa štetnijim posljedicama očituju baš lokalno.

- Prvi takav deficit predstavlja **NISKA IZLAZNOST NA LOKALNE IZBORE**, koja u većini jedinica lokalne i regionalne uprave i samouprave iznosi između 35% i 50%, te lagano zaostaje za (također niskom) izlaznosti na parlamentarne izbore. Niska izlaznost često predstavlja samo posljedicu nezadovoljstva političkim strankama ili kandidatima ili pak posljedicu generalne nezainteresiranosti za lokalne teme, no niska izlaznost sama po sebi može biti indikator nedostatka političke legitimnosti te dovesti do nereprezentativnih lokalnih institucija koje ne predstavljaju adekvatno perspektive i interese građana.
- Drugi se deficit veže uz **MANJAK TRANSPARENTNOSTI LOKALNIH VLASTI**. Iako su neke jedinice lokalne samouprave učinile značajne korake unaprijed, državna su tijela tipično podložna strožim pravilima i nadzoru u pogledu transparentnosti i izvještavanja, a nacionalni su mediji kapacitiraniji da prate rad državnih institucija nego lokalni mediji koji izvještavaju o radu jedinica lokalne samouprave.
- Treći deficit zahvaća **SLABU PARTICIPACIJU GRAĐANA** u odlučivanju u periodu između izbora. Međutim, iako je sudjelovanje građana nisko na svim razinama, na državnoj razini različite udruge i nevladine organizacije, građanske inicijative i zagovaračke skupine doprinose organiziranju građanskog političkog aktivizma. Aktivnosti takvih organizacija načelno su rjeđe na lokalnoj razini, a udrugama i inicijativama koje djeluju lokalno često nedostaje znanja i resursa da se kao posrednici uključe u komunikaciju između lokalne vlasti i građana. Iako se zadnjih desetak godina ističu neke uspješne inicijative i primjeri javnog zagovaranja koji su postigli velik medijski odjek i utjecali na procese donošenja odluka, ovo sudjelovanje uglavnom nije sustavno, već predstavlja reakciju na neku sadržajno problematičnu odluku ili mjeru lokalnih vlasti.

- Kao četvrti deficit može se identificirati **NISKA RAZINA POLITIČKE PISMENOSTI I INFORMIRANOSTI GRAĐANA**. I ovdje se radi o problemu koji zahvaća sve razine političkog djelovanja, ali čini se da su neznanje i neinformiranost izraženiji vezano uz lokalnu politiku, budući da je ista slabije pokrivena tradicionalnim medijima i manje zastupljena u školskim obrazovnim programima. Uz to, građani često smatraju da se ključne političke odluke donose na državnoj razini, zbog čega su manje zainteresirani za lokalne političke procese.
- Završno, kao peti deficit ističe se **DONOŠENJE LOŠIH ODLUKA ILI NEADEKVATNIH RJEŠENJA ZA PROBLEME** s kojima se građani suočavaju. Iako ni vlast na državnoj razini nije imuna na donošenje nekvalitetnih i pogrešnih odluka, građani često osjećaju i kritiziraju posljedice lošeg upravljanja na lokalnoj razini (primjerice, neisplativi infrastrukturni projekti ili loši urbanistički planovi), zbog čega pada njihovo povjerenje u lokalnu demokraciju kao sustav odlučivanja koji može adekvatno odgovoriti na javne probleme.

Iako ovi deficiti predstavljaju samo neke od nedostataka s kojima se suočavaju suvremene demokracije, njihova proširenost i primjenjivost na brojne jedinice lokalne samouprave u Hrvatskoj ukazuje na postojanje sustavnog problema koji dovodi do pada povjerenja građana u demokratske procedure i institucije.

RJEŠENJE: VIŠE SUDJELOVANJA GRAĐANA U PROCESIMA ODLUČIVANJA

Zajednički nazivnik kojim se može obuhvatiti ranije opisane deficite demokratskog odlučivanja na lokalnoj razini predstavlja nedovoljno ili neadekvatno sudjelovanje građana u procesima odlučivanja. U slučajevima deficita poput slabe izlaznosti na lokalne izbore ili neizražene participacije građana u rješavanju javnih problema u periodu između izbora poveznica je očita – građanima nedostaje motivacije, znanja i mogućnosti da bi promišljali o lokalnim temama i politički se angažirali. Istovremeno, građani su slabo informirani i politički nepismeni zato što ne sudjeluju u procesima odlučivanja. Budući da postojeće procedure ne stavljaju osobiti naglasak na participaciju građana u odlučivanju, osobito ne u periodu između izbora, kod građana se razvija dojam da je lokalna politika nešto što se događa nepovezano s njima i odvojeno od njih. Ovom dojmu doprinosi percepcija netransparentnosti rada lokalnih vlasti, nesnalaženje u javno dostupnim dokumentima i nerazumijevanje postojećih procedura i protokola. Završno, budući da u velikoj mjeri ne sudjeluju u procesima odlučivanja, građani su često pod dojmom da se političke odluke donose mimo njih i njihovih interesa, te se same odluke percipiraju kao neučinkovite ili dubinski pogrešne.

Budući da nedovoljno ili neadekvatno sudjelovanje građana u procesima odlučivanja leži u korijenu ovih demokratskih deficita, smisleno je očekivati kako će se unapređenjem političkog sudjelovanja građana ukloniti i sami demokratski deficiti. Kada se građanima kroz nova tijela, organizacije i procedure omogući da aktivnije sudjeluju u političkom životu, povećat će se njihov interes za javna pitanja, dobit će nova znanja i informacije, a i konačne odluke će bolje odražavati njihove perspektive i interese.

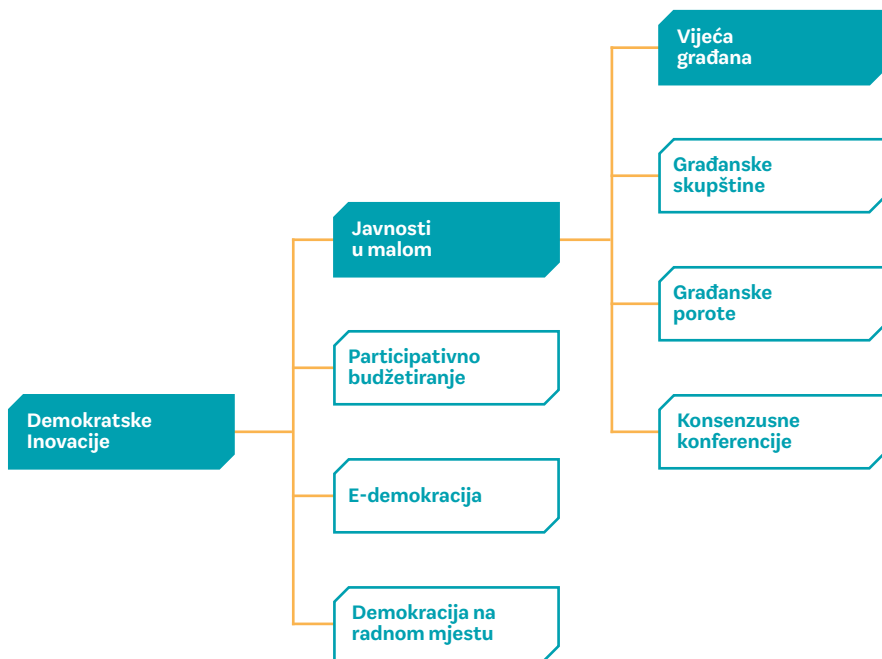
Međutim, ostaje pitanje kako povećati sudjelovanje građana u procesima odlučivanja. Štoviše, da bi se odgovorilo na to pitanje potrebno je odgovoriti i na bitnije pitanje koje mu prethodi. **KAKVO SE SUDJELOVANJE GRAĐANA UOPĆE ŽELI OSTVARITI?**

Građane možemo uključiti kroz javne rasprave, online ankete, razne odbore i upravna vijeća, kroz organizacije civilnog društva, pa čak i kroz dane otvorenih vrata gradskih institucija i ustanova. Svaki od ovih modela uključivanja građana doprinijet će uklanjanju ranije opisanih demokratskih deficita na svoj način. Neki će unaprijediti povjerenje građana kroz povećanje transparentnosti i unapređenje građanskog pristupa informacijama, ali neće značajno unaprijediti kvalitetu odluka ili njihovu usklađenost sa interesima građana, dok će neki imati obrnuti učinak. Neki će uključiti izrazito velik broj građana, a neki će postići svoju svrhu ako uključe mali, ali reprezentativni (ili pak stručni) dio lokalne populacije. Također, ovi modeli uključivanja građana stavljaju različite organizacijske i financijske terete na lokalnu vlast. Ova se publikacija usmjerava na vijeća građana, demokratsku inovaciju iz kategorije javnosti u malom, te pokazuje na koji način oni mogu ukloniti demokratske deficite i unaprijediti povjerenje građana u demokratske procedure i institucije na lokalnoj razini.

Što su vijeća građana i zašto se sazivaju?

Ranije opisani demokratski deficiti već su odavno uočeni i na njih se od 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća nastoji odgovoriti raznim inkluzivnim praksama koje su postale poznate kao demokratske inovacije. Među ovim inovacijama važno mjesto zauzima kategorija javnosti u malom, a vijeća građana jedan su od primjera javnosti od malom organiziranih na lokalnoj razini.

JAVNOSTI U MALOM

Javnosti u malom su (1) reprezentativna (2) demokratska tijela (3) sastavljena od nasumično odabranih građana koja nastoje vjerno predstaviti sve perspektive, interese i stavove građana unutar neke političke zajednice te među njima omogućiti (4) kvalitetnu i (5) informiranu raspravu o (6) usko definiranoj temi koja će rezultirati (7) donošenjem konkretnih odluka ili preporuka. Ova tijela imaju savjetodavnu ulogu i ne osnivaju se kao alternativa ili zamjena za postojeće demokratske institucije (gradska i općinska vijeća, vijeća mjesnih odbora, radna tijela gradskih i općinskih vijeća, upravne i nadzorne odbore gradskih ustanova i tvrtki...), već kao nastojanje da se one unaprijede kroz intenzivnije sudjelovanje građana u raspravi i odlučivanju o javnim pitanjima.

Ključni elementi iz prethodne definicije pomažu nam da bolje razumijemo što su zapravo javnosti u malom (pa tako i vijeća građana):

- 1 **REPREZENTATIVNA TIJELA** – Javnosti u malom nisu oblik direktne demokracije i ne uključuju sve građane neke političke zajednice (kao što to čine zborovi građana), nego značajno manji broj ljudi, od desetak do stotinu. One nisu ekspertna tijela koja okupljaju dokazane stručnjake i profesionalce, već je riječ o tijelima koja su namjerno sastavljena od “običnih” građana, ljudi različite dobi, spola, razine obrazovanja i različitih položaja u društvu. Zbog toga javnosti u malom bolje oslikavaju i predstavljaju razlike među građanima koji čine neku lokalnu zajednicu nego što to čine tradicionalna predstavnička tijela poput gradskog ili općinskog vijeća.
- 2 **DEMOKRATSKA TIJELA** – Javnosti u malom nemaju hijerarhijsku formu i karakterizira ih puna politička jednakost svih članova. Aktivno se osigurava da svi sudionici imaju jednaku mogućnost raspravljati i izložiti svoja razmišljanja, te u procesu glasanja svi članovi imaju jednak politički utjecaj.
- 3 **NASUMIČNI IZBOR** – Članovi javnosti u malom izabrani su nasumično te nisu postavljeni ili predloženi od političkih stranaka, načelnika i gradskog ili općinskog vijeća. Štoviše, nasumičan izbor ne vrši se među građanima koji su unaprijed iskazali interes za sudjelovanjem, već među svim punoljetnim građanima u lokalnoj zajednici. Ovime se osigurava bolja predstavljenost raznih društvenih skupina, te se omogućuje uspostavljanje javne rasprave bez direktnog utjecaja političkih stranaka (budući da iste ne nominiraju kandidate za članstvo u javnosti u malom).
- 4 **KVALITETNA RASPRAVA** – Značajnu ulogu u radu javnosti u malom imaju facilitatori čiji je zadatak osigurati da rasprava bude dobro strukturirana, da napreduje i da svi članovi imaju mogućnost ne samo doći do riječi, već se i kvalitetno izraziti. Facilitatori brinu da rasprava ne bude repetitivna, osiguravaju pridržavanje unaprijed prihvaćenih pravila za diskusiju i rad, te pomažu članovima koji zbog dobi, invaliditeta, obrazovanja ili jezičnih prepreka imaju problema sa sudjelovanjem.
- 5 **INFORMIRANA RASPRAVA** – Pružanje kvalitetnih odgovora na javne probleme često (gotovo uvijek) traži i specijalizirano znanje koje nije dostupno svim građanima. Javnosti u malom zbog toga uključuju nepristrane stručnjake koji informiraju i savjetuju članove te im, prema potrebi, pružaju pomoć tijekom rada.

- 6 **DEFINIRANA TEMA** – Za razliku od gradskih ili općinskih vijeća koja u svom radu raspravljaju o (gotovo) svim javnim pitanjima koja pokriva djelokrug lokalne samouprave, rad javnosti u malom fokusiran je na neku unaprijed određenu (u relativno usko definiranu) temu. Javni prijevoz, gospodarenje otpadom, urbanističko planiranje, ulaganja u lokalni ekonomski razvoj ili pak osiguranje kvalitete obrazovanja koje je pod lokalnom samoupravom samo su neke od tema na koje može biti usmjeren rad javnosti u malom. Međutim, iako rad svakog pojedinog vijeća građana može zahvatiti bilo koju od ovih tema, ono ne može pokriti sve teme – ključno je da ostane usmjereno na unaprijed definirani javni problem koji se želi riješiti.
- 7 **DONOŠENJA ODLUKA I PREPORUKA** – Za razliku od fokus-grupa u kojima je cilj mapirati kako građani razmišljaju o nekoj temi, u većini oblika javnosti u malom (pa tako i u vijećima građana) cilj nije samo sakupiti i sistematizirati razmišljanja građana, već građanima omogućiti da raspravljaju o javnim pitanjima, da mijenjaju svoje stavove i da na kraju donesu zajednički zaključak. Taj zaključak najčešće ima oblik konkretnih preporuka koje su kreirali i kasnije izglasali članovi javnosti u malom.

Javnosti u malom privremena su tijela sazvana na unaprijed određeni period (tipično od nekoliko dana do nešto više od godine, ovisno o obliku javnosti u malom) s ciljem kreiranja preporuka za rješenje nekog konkretnog javnog problema. Proces rasprave i dolaženja do konačne odluke može se značajno razlikovati među različitim oblicima javnosti u malom, ali obično se sastoji od tri faze: (i) faze učenja i prikupljanja informacija, (ii) faze raspravljanja i kritičke analize prikupljenih materijala i (iii) faze kreiranja i konačnog usvajanja glavnih zaključaka, odnosno donošenja odluke o konkretnim preporukama.

FAZA UČENJA:

Članovi javnosti u malom nisu stručnjaci već predstavljaju “obične” građane koji često ne znaju puno o politici ili o konkretnoj temi o kojoj javnost u malom daje preporuke. Budući da svrha javnosti u malom nije samo mapirati kako građani razmišljaju, nego kako bi razmišljali i odlučivali kada bi imali dovoljno relevantnih uvida i informacija, ključno je rad početi učenjem i prikupljanjem informacija kako bi se mogla voditi kvalitetna i na dokazima utemeljena rasprava. Učenje se može odvijati kroz analizu materijala i literature koju su prikupili organizatori, facilitatori ili sami sudionici javnosti u malom, a često se direktno konzultiraju priznati stručnjaci budući da svi članovi često ne mogu jednako kvalitetno proći kroz relevantnu literaturu i materijale (zbog različitih stupnjeva obrazovanja i slično). Stručnjaci mogu održati pozvana predavanja, odgovarati na pitanja sudionika i biti im dostupni za konzultacije tijekom cijelog perioda rada javnosti u malom. Ključno je da su stručnjaci javno prepoznati kao kompetentni i nepristrani (te da ih članovi javnosti u malom percipiraju kao takve).

FAZA RASPRAVE:

Javnosti u malom velik naglasak stavljaju na raspravu među građanima te se ona često smatra ključnim elementom ove inovacije. Cilj nije samo vidjeti kako će izgledati razmišljanja i stavovi građana jednom kad su dobili relevantne informacije u fazi učenja te kako će izgledati konačni skup preporuka kada se kroz mehanizam glasanja preference građana agregiraju za ili protiv neke odluke. Baš nasuprot, najveći je interes vidjeti kako će se razmišljanja i politički stavovi građana mijenjati kada uđu u interakciju sa drugim članovima javnosti u malom, kada sudionici sagledaju dokaze, argumente i razloge koje nude drugi, te kad se pokušaju 'staviti u tuđe cipele'. Budući da sudionici u raspravi nisu ni stručnjaci (eksperti) ni političari, već dolaze iz različitih društvenih skupina, i da sastav javnosti u malom ne odstupa značajno (u pogledu distribucije članova prema dobi, spolu, religijskoj i kulturnoj pripadnosti, etnicitetu, stupnju obrazovanja i društvenom položaju) od sastava ukupne političke zajednice, rasprave bi trebale puno lakše uključiti različite perspektive i ne bi trebale biti pristrane ili unaprijed polarizirane. Same se rasprave mogu odvijati plenarno, uključujući sve članove javnosti u malom, ali i u malim grupama (od 4 do oko 12 sudionika) koje zahvaćaju neke specifične teme. Ovakav rad (u manjim grupama) stvara intimniju i manje kompetitivnu atmosferu, omogućuje značajniju interakciju među članovima i dublje ulaganje u evaluaciju argumenata, te pruža priliku facilitatorima da pruže podršku članovima koji (zbog dobi, invaliditeta, jezičnih i kulturnih barijera i slično) ne mogu sudjelovati aktivno kao drugi.

FAZA ODLUČIVANJA:

Konačni produkt javnosti u malom predstavlja skup preporuka koje se upućuju prema tradicionalnim demokratskim institucijama (na lokalnoj razini to su najčešće načelnik te gradsko ili općinsko vijeće). Nakon što su se u fazi rasprave jasnije očitale relevantne perspektive građana i evaluirali argumenti, kreće se u formuliranje konkretnih zaključaka i preporuka koje su informirane i utemeljene na prethodnoj raspravi. I ovaj se dio najčešće (zbog efikasnosti) provodi u manjim grupama, nakon čega se prijedlozi preporuka daju na konačnu raspravu i plenarno usvajanje. Ukoliko oko preporuka ne postoji konsenzus (kojem se teži, ali koji je u praksi teško postignuti), pristupa se demokratskom glasanju o preporukama nakon što se prethodno dogovorio prag koji svaka preporuka mora prijeći da bi bila upućena dalje kao zajednička odluka javnosti u malom. Taj prag može (iako ne mora) biti i značajno viši od 50% potpore budući da se na taj način prema tradicionalnim demokratskim institucijama šalju samo preporuke oko kojih postoji značajno slaganje među sudionicima, što daje dodatne razloge da ih se dobro razmotri i pokuša implementirati. Faza odlučivanja obično završava formaliziranjem preporuka i uređivanjem dokumenta koji će se uputiti dalje i o kojem će se izvijestiti u medijima.

OBlici JAVNOSTI U MALOM

Javnosti u malom u političku praksu mogu biti implementirane kroz različite modele koji se međusobno razlikuju po broju sudionika, trajanju rada, načinu konzultiranja stručnjaka, vrsti i opsegu teme, ukupnim sredstvima potrebnim da se javnost u malom organizira i provede, te detaljnosti očekivanih zaključaka i preporuka. Generalno je pravilo da, što je tema o kojoj se raspravlja opsežnija te što su očekivani rezultati zahtjevniji, to je potrebno u javnost u malom uključiti više članova, dati im više vremena za rad te intenzivnije uključiti stručnjake u fazi učenja, što znači da će i ukupni trošak organizacije biti veći.

Ovisno o rezultatima koje se žele postići i sredstvima koja organizator ima na raspolaganju, javnosti u malom mogu biti strukturirane koristeći različite modele (njih barem 12), koji se kasnije dodatno razlikuju s obzirom na državu unutar koje se implementiraju. Ipak, (gotovo) svi modeli imaju zajedničke karakteristike koje obilježavaju javnosti u malom, od ključnih elemenata poput nasumičnog izbora članova i oslanjanja na facilitatore i stručnjaka kako bi rasprava bila kvalitetna, do faza provedbe koje počinju s učenjem, nastavljaju s raspravom i obično završavaju s izglasavanjem zaključaka ili preporuka. Među najznačajnijima modelima javnosti u malom ističu se:

- **GRAĐANSKE SKUPŠTINE** (Citizens' Assemblies): Velika, dugotrajna i organizacijski jako kompleksna tijela koja daju detaljne preporuke o iznimno bitnim i zahtjevnim političkim pitanjima, poput ustavnih pitanja ili promjena izbornog zakona. Njihove se preporuke ponekad stave na odlučivanje državnim referendumom.
- **GRAĐANSKE POROTE / GRAĐANSKI PANELI** (Citizens' Juries / Citizens' Panels): Nešto manja, ali i dalje reprezentativna tijela koja raspravljaju i kreiraju preporuke vezane uz sadržaj javnih politika na državnoj ili lokalnoj razini, poput zaštite okoliša, urbanističkog planiranja, obrazovanja ili zdravstva.
- **KONSENZUSNE KONFERENCIJE** (Consensus Conferences): Mala tijela koja se jako oslanjaju na konzultacije stručnjaka i kroz koja se nastoji stvoriti preporuke vezane uz razvoj ili korištenje nekih novih tehnologija ili znanstvenih spoznaja (npr. regulacija genetski modificirane hrane)
- **VIJEĆA GRAĐANA** (Citizens' Councils): Tijela fleksibilne veličine i trajanja fokusirana uglavnom na lokalna pitanja, poput urbanističkih i komunalnih pitanja (zbrinjavanje otpada, javni prijevoz, organizacija mjesne samouprave).

→ **DELIBERATIVNA GLASALIŠTA** (Deliberative Polls): Kratkotrajna tijela koja okupljaju velik broj članova, a svrha im je mapirati kako građani razmišljaju o različitim javnim temama (primjerice, korištenje nuklearne energije).

	GRAĐANSKE SKUPŠTINE	GRAĐANSKE POROTE	KONSENZUSNE KONFERENCIJE	VIJEĆA GRAĐANA	DELIBERATIVNA GLASALIŠTA
BROJ ČLANOVA	50-200	12-34	10-25	15-40	200 – 500
TRAJANJE	3-12 mjeseci	1 - 3 mjeseca	2 tjedna	1-3 tjedna	1-2 dana
RADNI DANI	19-20 dana	4-5 dana	3-4 dana	1-3 dana	1-2 dana
TEME	Složena i važna politička pitanja	Javne politike	Tehnički i znanstveni problemi	Specifična i fokusirana politička pitanja	Razna pitanja od javnog interesa
RAZINA PRIMJENE	Državna	Državna i lokalna	Državna	Lokalna	Državna i lokalna
REZULTATI	Detaljne preporuke velike političke snage	Promišljene i fokusirane preporuke	Zajedničko mišljenje	Preporuke usmjerene na primjenu	Analiza razmišljanja i stavova građana

Raniji prikaz sistematizira glavne modele javnosti u malom, no treba uzeti u obzir činjenicu da organizatori i pokretači ovih raspravljačkih tijela često rastežu margine standardnih karakteristika svakog modela, a ponekad se i zbog potreba prijevoda na vlastiti jezik neki primjeri javnosti u malom organiziraju prema jednom modelu, a u javnosti se nazivaju prema nekom drugom modelu (čiji prijevod bolje zvuči). Primjerice, na mrežnim stranicama Vijeća građana Rijeke autor Filip Milačić pod “vijeća građana” podrazumijeva sve oblike javnosti u malom. Također, čini se da na sličan način Wolfgang Merkel, Filip Milačić i Andreas Schäfer u publikaciji Zaklade Friedrich Ebert pod “skupštine građana” podrazumijevaju sve oblike javnosti u malom.

VIJEĆA GRAĐANA U HRVATSKOJ

Hrvatsko iskustvo s javnostima u malom prilično je siromašno. Iako predstavnici lokalnih vlasti ponekad sazivaju konzultativne sastanke s građanima, najčešće kako bi prezentirali planove za neki (infrastrukturni ili komunalni) projekt, podvrgnuli ih kritici javnosti te zatim obranili, ovdje ne govorimo o primjerima javnosti u malom budući da u njima sudjeluju samo građani koji su unaprijed zainteresirani za javna pitanja, te se od njih ne očekuje donošenje odluke ili zaključaka, već samo pružanje povratnih informacija i razmišljanja o temi konzultativnog sastanka.

Najpoznatiji primjer javnosti u malom na području Hrvatske predstavlja Vijeće građana Rijeke, neformalno tijelo koje je 2023. godine uz podršku Grada Rijeke i Zaklade Friedrich Ebert organizirala Udruga SMART. Ovo tijelo (kao i brojne druge konkretne primjere) nije lako kategorizirati prema ranije opisanog klasifikaciji. Organizatori ga u engleskoj verziji mrežnih stranica i u publikacijama nazivaju Citizens' Assembly of Rijeka, iako se s obzirom na temu, trajanje i broj članova teško može kategorizirati kao građanska skupština. S druge strane, tijelo samo donekle odgovara klasičnoj karakterizaciji vijeća građana budući da je organizacijski, kao i vremenom trajanja i intenzitet rada, bilo riječ o zahtjevnijem obliku javnosti u malom (možda sličnijem građanskoj poroti / panelu).

Razlozi za ova odstupanja zasigurno su utemeljeni u analizi uvjeta, mogućnosti i potreba lokalne zajednice, kao i na širem hrvatskom društvenom, političkom i pravnom kontekstu unutar kojeg se organiziralo vijeće građana. Riječ je o pohvalnoj organizacijskoj praksi u kojoj se kombiniraju i prilagođuju ključni elementi javnosti u malom kako bi se postigao optimalan rezultat. Upravo zato što predstavlja primjer inovativne i kreativne prilagodbe javnosti u malom na hrvatski kontekst, a ne samo puko reproduciranje nekog od postojećih modela u njegovoj prošloj primjeni u nekoj drugoj državi, Vijeće građana Rijeka zaslužuje temeljniju analizu. Uz to, budući da je model dizajniran za okolnosti u kojima se nalaze jedinice lokalne uprave i samouprave u Hrvatskoj, on potencijalno može poslužiti kao primjer za pokretanje sličnih inicijativa i u drugim gradovima i općinama.

Vijeće građana Rijeke

OSNOVNE INFORMACIJE

Vijeće građana Rijeke djelovalo je od 3. studenog do 7. prosinca 2023. godine kao neformalno tijelo uspostavljeno na inicijativu gradonačelnika Rijeke Marka Filipovića, te je obuhvatilo 33 nasumično izabrana člana i članice koji su kroz 7 susreta učili, raspravljali i donosili preporuke o reorganizaciji i unapređenju sustava mjesne samouprave. Glavno pitanje na koje su članovi trebali odgovoriti je “Kako Grad Rijeka može unaprijediti sustav mjesne samouprave i povećati sudjelovanje građana u razvoju lokalne zajednice?”.

Samo je vijeće građana imalo tri zadatka koji su organizirani prema trima ranije opisanim fazama rada javnosti u malom:

FAZA	ZADATAK
UČENJE	Upoznati se sa sustavom mjesne samouprave i načinima sudjelovanja građana u razvoju lokalne zajednice, u teoriji i praksi
RASPRAVA	Razmotriti i raspravljati o tome kako unaprijediti sustav mjesne samouprave i povećati sudjelovanje građana u razvoju lokalne zajednice
ODLUČIVANJE	Zajednički izraditi i usvojiti prijedloge i preporuke mjera koje Grad Rijeka treba poduzeti s ciljem unaprjeđenja sustava mjesne samouprave i povećanja sudjelovanja građana u razvoju lokalne zajednice

Članovi su se okupljali i radili u prostorima kojima upravlja Grad Rijeka (pet susreta u prostorima riječkog poduzetničkog inkubatora RiHub te dva u zgradi gradske vijećnice). Budući da je većina radnog dijela, uz plenarne sastanke i rasprave, uključivala i intenzivan rad u manjim grupama, prostor je trebao osigurati mogućnost da u jednoj prostoriji primi četrdesetak ljudi, ali i imati dodatne prostorije kako bi manje grupe od 6-7 članova mogle raditi bez da se međusobno ometaju.

Rad je organiziran u sedam sastanaka organiziranih prema fazama i konkretnim zadacima:

FAZA	SADRŽAJ I ZADACI	METODE RADA
UČENJE	Međusobno upoznavanje i informiranje o načinima rada i svrsi vijeća građana	Prezentacije, rasprava, rad u manjim grupama
	Upoznavanje sa sustavom mjesne samouprave	Predavanja i prezentacije stručnjaka, rasprava, analiza tema i literature u manjim grupama
	Upoznavanje sa modelima građanske participacije	Predavanja i prezentacije stručnjaka, rasprava, analiza tema i literature u manjim grupama
RASPRAVA	Razgovori i savjetovanja s predstavnicima riječkih vijeća mjesnih odbora, gradske uprave, udruga i građanskih inicijativa	Panel-diskusije
	Rad na analizi prikupljenih materijala i svjedočanstava, priprema prijedloga i preporuka	Rasprava i rad u manjim grupama
ODLUČIVANJE	Usvajanje prijedloga i preporuka	Rasprava i glasanje
	Predaja usvojenih prijedloga Gradonačelniku	Prezentacija

Vijeće građana Rijeke izradilo je čak 90 preporuka koje su na zadnjem susretu predane gradonačelniku, koji je nakon tri mjeseca konzultacija sa gradskim stručnim službama obznanio kako je prihvatio i kako će krenuti u implementaciju 48 preporuka.

Organizacija javnosti u malom nije lagani zadatak te, čak i kod jednostavnijih i manje ambicioznih modela, zahtijeva značajnu i dugotrajnu pripremu, adekvatne organizacijske i ljudske resurse te primjerena sredstva. Iako je od prvog do posljednjeg susreta vijeća građana prošlo tek nešto više od mjesec dana, čitav je projekt organizacijski uzeo značajno više vremena te, iako se s organizacijom formalno krenulo u svibnju 2023., pripreme organizatora i partnera te jačanje ljudskih i facilitatorskih kapaciteta započelo je dosta ranije, već u prvoj polovici 2022. godine (gotovo godinu i pol prije samog početka rada vijeća građana). Ovakvo zahtjevna priprema rezultat je činjenice da slične demokratske inovacije nisu još isprobane u Hrvatskoj. Budući da su organizatori iz Udruge SMART sve materijale vezane uz pripremu i provedbu Vijeća građana Rijeke učinili dostupnima javnosti, priprema slične javnosti u malom danas bi tražila kraću i nešto manje zahtjevnju pripremu.

“Zato ponavljam, ključ je u dobroj pripremi projekta, u dobrom odabiru građana, u odabiru dobrih stručnjaka s kojima će razgovarati prije nego donesu neku odluku ili prijedlog, te da imaju dobre suradnike u gradskoj vlasti... postoji niz pretpostavki koje treba ispuniti da taj projekt uspije.”

↑ Prof. dr. sc. Berto Šalaj (Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu)

GLAVNE KARAKTERISTIKE VIJEĆA GRAĐANA RIJEKE

Umjesto klasičnog opisa koji je dostupan u Izvještaju o pripremi i provedbi pilot projekta “Vijeće građana Rijeke”, ovaj će dio publikacije sistematizirati i proučiti glavne osobine riječkog projekta koristeći sredstvo – cilj analizu (*means–ends analysis*). Identificirat će se glavni ciljevi koje su organizatori željeli postići, isti će se povezati sa relevantnim karakteristikama koje ovo neformalno tijelo treba imati kako bi se ciljevi postigli, a onda će se proučiti korišteni organizacijski mehanizmi kojima se nastojalo osigurati da vijeće građana ima te karakteristike.

Javnosti u malom se tradicionalno organiziraju kako bi unaprijedile demokratske procese i procedure, odnosno kako bi pružile odgovor na demokratske deficite istaknute u prvom dijelu ove publikacije. To znači da cilj Vijeća građana Rijeke nije bio samo pružiti kvalitetan i promišljen odgovor na glavno pitanje koje je postavljeno njegovim članovima (“Kako unaprijediti sustav mjesne samouprave i potaknuti građane na sudjelovanje?”), već i postići niz drugih (manje eksplicitno izraženih) efekata. Oni uključuju:

- Povećati inkluzivnost demokratskih tijela i reprezentaciju različitih stavova i perspektiva u procesima odlučivanja
- Povećati povjerenje građana u demokraciju na lokalnoj razini
- Pružiti nove prilike za aktivnu participaciju građana u odlučivanju
- Informirati građane i doprinijeti njihovom političkom obrazovanju
- Unaprijediti kvalitetu odluka lokalnih vlasti davanjem promišljenih preporuka koje će u konačnici (barem dijelom) biti usvojene

Da bi ispunilo ove ciljeve, Vijeće građana Rijeke trebalo je u svojoj pripremi, strukturi i načinu rada utjeloviti neke ključne karakteristike.

INKLUZIVNI SASTAV KOJI ADEKVATNO REPREZENTIRA RAZLIČITE DRUŠTVENE SKUPINE

Kako bi sastav Vijeća građana Rijeke bio što inkluzivniji, postavljeni su minimalni standardi za članstvo. Za člana ili članicu tako je mogao biti izabran svatko tko ima napunjenih 18 godina i pravo glasa u Hrvatskoj, te živi na području Grada Rijeke u nasumično odabranom kućanstvu. Uz to, kako bi se izbjegle pristranosti u radu, iz popisa kućanstava za nasumični odabir isključeni su članovi postojećih predstavničkih tijela na mjesnoj, lokalnoj i regionalnoj razini, zaposlenici Grada Rijeke i Udruge SMART, te osobe uključene u organizaciju i provedbu projekta, kao i članovi njihovih kućanstava.

U javnostima u malom različito se osigurava kroz nasumični izbor članova. Ipak, kako bi se izbjegla mogućnost da nasumičnost rezultira prevelikom predstavljenošću nekih, a nepredstavljenošću drugih društvenih skupina, često se upotrebljavaju unaprijed određeni filteri. Prvo se definira na koje se karakteristike kod članova želi obratiti pozornost (može biti samo na jednu ili na više njih, no broj karakteristika koje se odjednom može obuhvatiti je ograničen veličinom javnosti u malom), a zatim se mapira kako su date karakteristike raspoređene unutar političke zajednice. Prema tome se na kraju kreiraju kategorije članova javnosti u malom koje se onda popunjavaju nasumičnim odabirom građana.

Prilikom organizacije Vijeća građana Rijeke u fokus su stavljene tri kategorije: spol, dob i mjesto stanovanja budućih članova. S obzirom na ove razlike, unutar svake su kategorije određene potkategorije građana koje trebaju biti reprezentirane unutar vijeća građana.

SPOL
Muški
Ženski

DOB
18-29
30-44
45-65
65+

MJESTO STANOVANJA
Centar
Zapad 1
Zapad 2
Istok

Konzultiranjem Popisa stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj iz 2021. godine mapiran je raspored građana prema ovim karakteristikama, te su utvrđene kvote za svaku potkategoriju, odnosno broj članova vijeća građana koji će pripadati svakoj od potkategorije (i njihovoj kombinaciji). Tako je, primjerice, utvrđeno kako će žene u dobi od 45 do 64 godine koje žive u kvartovima objedinjenim kao “Centar” predstavljati dvije članice, dok će muškarce u dobi od 18 do 34 godine koji žive u kvartovima na istoku predstavljati jedan član.

“Mi vijećnici smo priča za sebe. Izabrano to je društvo od 33 ljudi, muškaraca i žena, mlađih i zrelijih, različitih zanimanja i iskustva iz svih dijelova Rijeke. Jednostavno, takvo društvo ne biste našli ni da ste ih sami izabirali, a kamo li slučajnim odabirom. Izuzetno pametni,iskusni, neki i upućeni u problematiku, drugi opet mladi, a toliko pametni i zreli da ne možeš povjerovati u njihove godine. Svako druženje je bilo ugodno i prožeto dozom humora, kao da se znamo godinama, a ne da se vidimo prvi puta. Sve je prošlo mirno, bez svađe, nametanja te s puno dostojanstva, kako i priliči, unatoč i onim burnim, ali izuzetno konstruktivnim raspravama.”

↑ Neven Polegubić (član Vijeća građana Rijeke)

Budući da se svi građani ne nalaze u istom društveno-ekonomskom položaju smisleno je očekivati kako će biti teže naći članove iz određenih društvenih skupina (tj. da će pripadnici nekih skupina značajno češće odbijati pozive da sudjeluju u radu vijeća građana). Kako bi se izbjegao štetan i demotivirajući učinak ovih razlika, organizatori su svim članovima zajamčili jednokratnu naknadu od 140 EUR za sudjelovanje u vijeću građana, te su svima osigurali besplatan javni gradski prijevoz i ponudili mogućnost besplatnog čuvanja djece. 11 članova Vijeća građana Rijeke (u anketi je sudjelovao 31 član) istaknulo je kako je mogućnost čuvanja djece u potpunosti utjecala na njihovu odluku da prihvate poziv, a 15 ih je istaknulo kako su značajan utjecaj na prihvaćanje poziva imale naknade i besplatan javni prijevoz. Iako je većina anketiranih članova (23/31) istaknula kako novčane naknade nisu bile ključne za prihvaćanje poziva, dio članova u evaluacijama ističe kako ne bi sudjelovao u radu vijeća bez naknade. To označava da bi bez naknada perspektive tih građana ostale nepredstavljene i zanemarene u raspravi, što bi predstavljalo ozbiljan propust u zadovoljenju zahtjeva inkluzivnosti.

— ZAŠTO JE INKLUZIVNOST BITNA?

Inkluzivnost vijeća građana (i općenito javnosti u malom) često se ističe kao njihova velika prednost pred tradicionalnim predstavničkim tijelima poput gradskih ili općinskih vijeća. No zašto je to uopće dobra stvar? Više je mogućih odgovora, a možda najbolji predstavlja činjenica da raznolikost perspektiva omogućava da se isto problem sagleda i razumije na više načina, kao i da se detaljnije evaluiraju prednosti i nedostaci potencijalna rješenja. Ako svi članovi nekog tijela koje odlučuje ili donosi preporuke žive u centru grada i na posao, u trgovine i na druženja odlaze pješice, te rijetko koriste javni prijevoz, tijelo neće imati adekvatno razumijevanje problema s kojima se suočavaju oni koji koriste javni prijevoz. Štoviše, čak i ako postoji razumijevanje problema, neće se moći shvatiti na koje sve načine taj problem djeluje na živote onih koje zahvaća. Isto vrijedi i ukoliko svi članovi vijeća žive van centra, ali umjesto javnog prijevoza koriste osobne automobile. Budući da su neke društvene skupine tipično prezastupljene u tradicionalnim predstavničkim tijelima (npr. muškarci, osobe nadprosječnih primanja ili nadprosječnog obrazovanja...), i da zbog karakteristika koje imaju žive ponešto drugačijim životima nego drugi građani, postoji bojazan da tako sastavljena vijeća neće biti u mogućnosti kvalitetno odlučivati o javnim pitanjima, tj. da će biti sustavno pristrana prema problemima i potrebama koje su relevantne za njihove članove. Kako bi se ovo izbjeglo i kako bi se osiguralo kvalitetno odlučivanje, potrebno je uz članove grupa koje su tipično (pre)zastupljene uključiti, u adekvatnoj mjeri, i članove tradicionalno zapostavljenih društvenih grupa.

Vijeće građana Rijeke je, kroz pomno planiranje i veliki trud organizatora, te zahvaljujući adekvatnom proračunu koji je mogao pokriti i naknade za sudionike, u velikoj mjeri zahvatilo sve unaprijed određene perspektive koje se željelo uključiti u rad. Ipak, zbog razloga čija analiza prelazi okvire ove publikacije, došlo je do odstupanja između planiranog broja članova iz određenih grupa te broja njihovih predstavnika kada je vijeće konstituirano. Primjerice, iako su organizatori izračunali da u vijeću od planirana 34 člana njih 4 budu muškarci u dobi od 19 do 29 godina, na kraju je samo 1 sudionik pripadao ovoj grupi. Slično je bilo i sa ženama starijima od 65 godina koje žive izvan centra grada – od planirane 4 članice u konačnom sazivu vijeća bile su samo 2. Neke su društvene skupine, s druge strane, bile prezastupljene. Primjerice, u radu vijeća sudjelovalo je 7 muškaraca dobi između 45 i 64 godine, dok je izvorno

planirano da ih sudjeluje 4. Ipak, kod drugih unaprijed određenih kategorija nije dolazilo do značajnijih odstupanja, tako da se u konačnici riječki primjer može smatrati uspješnim, ali može poslužiti i kao smjernica koja upućuje na društvene skupine koje imaju manju motivaciju ili manje mogućnosti sudjelovanja u javnostima u malom, te su zbog toga potrebni dodatni organizacijski napori ili dodatni resursi kako bi ih se uključilo u adekvatnom broju.

UKLJUČIVANJE STRUČNJAKA I UVJEŽBANIH FACILITATORA U RAD VIJEĆA GRAĐANA

Vijeće građana nije zamišljeno kao fokus-grupa koja istražuje ili mapira kako građani razmišljaju o nekoj javnoj temi, već kao tijelo koje se fokusira na pitanje kako bi građani razmišljali i odlučivali kada bi imali relevantne informacije o toj temi. Građani u prosjeku imaju dosta slabo razumijevanje složenih javnih pitanja te im nedostaje tehničko i ekspertno znanje za kreiranje ili evaluaciju potencijalnih rješenja. Imajući ovo u vidu, Vijeće građana Rijeke je u fazi učenja uključilo predavanja troje stručnjaka za područje mjesne samouprave i građanske političke participacije. O pravnim aspektima i postojećim modelima organizacije lokalne i mjesne samouprave govorio je Vedran Đulabić, redoviti profesor na Katedri za upravnu znanost Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Berto Šalaj, redoviti profesor na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu fokusirao se na modele sudjelovanja građana u procesima odlučivanja te je obradio različite demokratske inovacije, dok je Dragica Fadljević, voditeljica Odsjeka za mjesnu samoupravu u Gradu Rijeci, pojasnila specifičnosti vezane uz organizaciju, rad i financiranje rada vijeća mjesnih odbora u Rijeci.

— ZAŠTO GRAĐANI NE BI MOGLI SAMI UČITI I INFORMIRATI SE?

Vijeća građana uvijek uključuju fazu učenja koja se može ispuniti predavanjima stručnjaka, ali i čitanjem relevantne literature, učenjem iz video-materijala i kroz razgovore s drugim građanima. No zašto bi građani uopće trebali učiti o temi o kojoj se raspravlja, i zašto baš od stručnjaka? Hoće li i koliko građani trebati učiti i informirati se ovisi o vrsti javnosti u malom u kojoj sudjeluju, odnosno o detaljnosti konačnih rezultata (preporuka) koje se očekuju. Ukoliko se od vijeća građana očekuje kreiranje konkretnih i specifičnih preporuka, nužno je učenje i uključivanje tehničkog i ekspertnog znanja. Primjerice, na državnoj razini građani se mogu zalagati za postizanje pune zaposlenosti, za smanjenje nejednakosti u plaćama te za fiskalnu odgovornost i disciplinu države. Iako sva tri cilja mogu zvučati smisleno, ekonomisti su pokazali da su oni međusobno nekompatibilni: ako zadovoljimo bilo koja dva, nužno neće biti moguće ostvariti i treći. Kako bi se izbjeglo stvaranje neučinkovitih, međusobno nekonzistentnih ili čak štetnih preporuka građani moraju biti dobro informirani i oslanjati se na tehničku ekspertizu onih koji imaju adekvatno znanje, uvježbanost ili iskustvo. Iako učenje ne mora nužno biti vođeno stručnjacima, znanstvena i stručna literatura je često previše opsežna, nerazumljiva ili samo djelomice relevantna za javne teme i specifične situacije o kojima će građani raspravljati. Stručnjaci su u mogućnosti sažeti, profilirati i usmjeriti relevantne informacije kako faza učenja ne bi trajala predugo. Međutim, ključno je da stručnjaci budu adekvatno pripremljeni i da predavanja pripreme ciljano za potrebe rada vijeća građana (i da budu honorirani za to) – ako stručnjaci samo održe jedno ili dva predavanja koja inače pripremaju za nastavu na sveučilištima ili za znanstvene konferencije, članovi vijeća građana neće imati puno koristi niti će faza učenja biti zadovoljavajuće odrađena.

Budući da stručnjaci imaju veliku ulogu u radu vijeća građana, od usmjeravanja tema za rasprave do utjecanja na promišljanje o tome koje su preporuke ostvarive, a koje nisu, od velike je važnosti da njihov rad bude nepristran i da ne navodi članove vijeća građana na neke zaključke. Također, od iznimne je važnosti da su stručnjaci prepoznati kao nepristrani od strane građana. Ako neki članovi vijeća građana ne vjeruju stručnjacima (ili zato što sumnjaju u njihovu stručnost ili jer sumnjaju u njihovu nepristranost), vijeće neće imati zajedničke temelje za raspravu i mogućnost

postizanja konsenzusa oko preporuka bit će značajno umanjena. Prema evaluacijskim upitnicima i zadovoljstvu članova Vijeća građana Rijeke vidljivo je kako su članovi bili zadovoljni stručnjacima i njihovim izlaganjima, te se svi članovi slažu kako su puno naučili te dobili mnoštvo relevantnih informacija tijekom faze učenja. Slabije izraženo nezadovoljstvo malog broja članova prvenstveno je vezano uz percepciju pruženih informacija kao previše teorijskih ili apstraktnih, te uz rasprave sa stručnjacima u kojima malobrojni smatraju da su pitanja koja su neki članovi postavljali stručnjacima bila previše nepovezana s temom kojom se bavilo vijeće građana, pa je tako došlo do gubljenja vremena.

Uključivanje facilitatora jednako je važna, ako ne i važnija komponenta organizacije i rada vijeća građana. Budući da svi građani nisu u jednakim mogućnostima izražavati se i izlagati svoja razmišljanja, facilitatori trebaju pružati potporu članovima koji se ne snalaze dobro u raspravama, ali i paziti da se rasprave drže teme, odvijaju unutar predviđenih vremenskih intervala te se drže unaprijed prihvaćenih pravila rada. Za potrebe facilitacije Vijeće građana Rijeke angažiralo je pet facilitatora s područja Rijeke i Opatije, fokusirajući se na aktiviste organizacija civilnog društva koji imaju iskustva u moderiranju rasprava i u facilitiranju grupnih procesa. Uz svoje ranije stečene vještine i iskustvo, facilitatori su nekoliko dana prije prvog sastanka vijeća građana pohađali specijalizirani trening i pripremu za svoje zadatke, te su dobivali kontinuiranu podršku u radu.

Kao i kod pozvanih stručnjaka, sudionici vijeća građana izrazili su generalno zadovoljstvo radom facilitatora, iako neki komentari iz evaluacija upućuju na aspekte kod kojih postoji prostor za unapređenje. Primjerice, neki su članovi iskazali nezadovoljstvo jer tijekom rada u malim grupama određeni sudionici previše dominiraju raspravom, a zabrinutost se pokazuje i oko tendencije malih grupa da skrenu s glavne teme razgovora. Ipak, kroz evaluacije uočljivo je kako se nezadovoljstvo smanjuje iz susreta u susret, što je vjerojatno povezano uz unapređenja i prilagodbe u radu facilitatora, ali i uz činjenicu da su kroz više susreta i sami članovi vijeća građana internalizirali pravila rada i počeli više pažnje obraćati na uključivanje svih i na pridržavanje teme rasprave.

INFORMIRANJE I POLITIČKO OBRAZOVANJE GRAĐANA KOJI NE SUDJELUJU U RADU VIJEĆA GRAĐANA

Vijeće građana zamišljeno je kao tijelo koje reprezentira relevantne društvene grupe i ne filtrira političku participaciju na način kako to rade tradicionalni predstavnički oblici vlasti, gdje predstavnici disproporcionalno pripadaju grupama karakteriziranim određenim spolom, dobi, imovinskim statusom ili razinom obrazovanja. Unatoč tome, vijeće građana je tijelo koje omogućuje veoma ograničenu direktnu participaciju građana u stvaranju preporuka – ono se ne bavi masovnim uključivanjem građana u procese odlučivanja, već osigurava prostor za svega nekoliko desetaka građana. Mnogi zato mogu biti opravdano zabrinuti da, kad se govori o edukativnim učincima javnosti u malom, oni ne odstupaju značajno od učinaka koje imaju tradicionalne institucije. Štoviše, budući da postojeća tijela lokalne uprave i samouprave imaju neusporedivo veće ovlasti i širinu djelovanja, interes javnosti i medija prirodno će se usmjeriti prema njima. Prednost koju, barem u teoriji, imaju vijeća građana utemeljena je na činjenici da raspravu o javnim temama predstavljaju na novi, netipični način, bez poznate i velikom dijelu građana odbojne stranačke politike. Rasprave u vijeću građana bi zbog toga trebale biti iskrenije, pristojnije i manje pretenciozne, te bi trebale bolje odgovarati razmišljanjima građana.

Organizatori Vijeća građana Rijeke poduzeli su ozbiljne napore kako bi javnost izvještavali o radu vijeća, kao i o povezanim temama. Uz to, budući da je u ovom slučaju bila riječ o prvoj ovakvoj demokratskoj inovaciji u Hrvatskoj, značajan dio izvještavanja prema medijima bio je usmjeren na objašnjavanje što točno vijeće građana jest i koja mu je svrha. Promotivne su aktivnosti započele konferencijom za medije održanom šest tjedana prije prvog sastanka vijeća na kojoj je uz predstavnike organizatora sudjelovao i Gradonačelnik. Izrađena je mrežna stranica vijeća, kao i stranica na društvenoj mreži Facebook, a o njegovu pokretanju javnost je informirana i putem digitalnih plakata i oglasa u regionalnim novinama. Pripremljeno je osam edukativnih članaka koji objašnjavaju rad vijeća građana te opisuju slične prakse koje se već provode u inozemstvu, te šest intervjua s priznatim stručnjacima koji su pružili svoje osvrte na probleme mjesne samouprave, kao i na potencijale demokratskih inovacija. Organizatori su značajan trud uložili i kako bi sav stručni materijal koji je izložen tijekom rada Vijeća građana Rijeke učinili dostupnim javnosti te su objavili prezentacije i snimke predavanja pozvanih stručnjaka.

— DVOSJEKLI MAČ MEDIJSKE POZORNOSTI

Javnosti u malom često (uz neke vrijedne izuzetke) imaju problema u komunikaciji i predstavljenosti u medijima. S jedne strane, ova tijela žele izbjeći antagonističku retoriku stranačke politike, pretjerano pojednostavljivanje složenih tema i crno-bijelo sagledavanje javnih problema. Smatra se da je njihov edukativni učinak na širu javnost pozitivan upravo zbog pokazivanja kako je moguće baviti se javnim temama na drugačiji način. S druge strane, ovakav način izražavanja (slično kao i onaj koji koristi znanost) nije osobito zanimljiv medijima koji žele kratke, jednostavne i zapaljive vijesti koje privlače pažnju građana. Vijeća građana se zato često nalaze u nezavidnoj poziciji u kojoj moraju naći način privući pažnju medija i građana bez da pri tome banaliziraju teme kojima se bave ili se priklone antagonističkoj i polarizirajućoj retorici.

Vijeće građana Rijeke bilo je izuzetno uspješno u produkciji, organizaciji i sistematizaciji postojećeg edukativnog materijala. Imajući u vidu da je riječ o pilot-projektu kakav se još nije provodio u Hrvatskoj, organizatori su nastojali kreirati materijale koji će biti od koristi drugim organizatorima i pokretačima sličnih tijela u Hrvatskoj i regiji. Nažalost, nije provedena obuhvatna analiza pojavljivanja u medijima i diseminacije prema javnosti, no neki pokazatelji upućuju na moguće nedostatke u ovom segmentu. Primjerice, na pokrenuti YouTube kanal podignuto je šest predavanja, no tijekom 8 mjeseci prosječni broj pregleda svakog videa je 10, a pola ih ima 6 ili manje pregleda. Isto tako, kvalitetne i regularne objave na društvenim mrežama dosta su slabo popraćene te nerijetko imaju reakcije svega 2-3 korisnika. Ovo upućuje da je, uz veliki trud koji je do sada uložen u kreiranje edukativnih i drugih materijala, potrebno dodatnu energiju i resurse usmjeriti na diseminaciju postojećih materijala, možda kroz korištenje pojedinaca ili agencija specijaliziranih za marketing i promociju u medijima.

FOKUSIRANJE NA TEMU / OGRANIČENO PODRUČJE RADA

Ograničeno vrijeme trajanja vijeća građana zahtjeva da se njegovo djelovanje ograniči i usmjeri na jednu lokalno relevantnu temu. Ukoliko se od javnosti u malom očekuje davanje konkretnih preporuka (a ne samo mapiranje potencijalnih problema), potrebno je unaprijed istražiti i analizirati probleme prisutne u lokalnoj zajednici i izdvojiti one za čije je rješavanje vijeće građana primjeren instrument. To trebaju biti teme koje su unutar ovlasti lokalne samouprave, koje izravno utječu na kvalitetu života građana (pa su im zato zanimljive i relevantne), te koje nisu previše tehničke i ne traže mnogo ekspertnog znanja. Prije nego što uopće krenu s organizacijom vijeća građana, organizatori moraju dobro promisliti i istražiti što su primjereni problemi koje žele zahvatiti. Čak i nakon što je tema definirana, potrebno je provesti dodatne konzultacije prije uključivanja građana.

Organizatori su kao temu za Vijeće građana Rijeke odabrali pitanje “Kako Grad Rijeka može unaprijediti sustav mjesne samouprave i povećati sudjelovanje građana u razvoju lokalne zajednice?” konzultirajući se pri tome s Gradonačelnikom i stručnim službama, a u pripremi su uz eKonzultacije namijenjene svim građanima obrađeni i upitnici koje su ispunili relevantni dionici poput udruga građana i građanskih inicijativa, kao i članovi vijeća mjesnih odbora i relevantni zaposlenici u mjesnim i gradskim stručnim službama. Odabrana tema pokazala se kao vrlo prikladna za rad vijeća građana jer je relevantna za lokalnu zajednicu, omogućuje praktične prijedloge, otvara prostor za različite perspektive, podržava demokratsko sudjelovanje, nalazi se unutar lokalnih ovlasti i dovoljno je izazovna za produktivnu raspravu.

— PRIJEDLOZI ČLANOVA VIJEĆA GRAĐANA RIJEKE ZA BUDUĆE TEME VIJEĆA GRAĐANA:

- Prometne veze / Promet / Prometna infrastruktura
- Kako grad može promicati čistoću u gradu i poticati obnovu fasada te uređenje vanjskog okoliša oko zgrada?
- Gospodarenje otpadom
- Divlja izgradnja / Proces izrade prostornih dokumenata i izdavanje građevinskih dozvola
- Kako omogućiti građanima direktnije i transparentnije sudjelovanje u donošenju velikih odluka o promjenama infrastrukture grada?
- Uređenje javnih površina
- Zašto beton kada može biti zeleno
- Što treba napraviti u Rijeci (zoološki vrt, akvarij, buvljak, sajam rabljenih automobila itd.)
- Kako poboljšati život djece u gradu Rijeci?
- Kako poboljšati kvalitetu življenja u gradu Rijeci?
- Uključivanje mladih u vijeće.
- Kako poboljšati suradnju među mjesnim odborima u cilju postizanja višeg cilja?
- Kako skinuti stigmatu politike kao nečeg “prljavog” kako bi se stvorio preduvjet uključivanja građana u političke procese?

Ipak, proceduralna narav teme (koja se ne fokusira na konkretan svakodnevni problem već na neefikasnost postojećih tijela koja bi trebala raditi na uklanjanju svakodnevnih problema) može zbuniti neke članove i dovesti do gubitka fokusa u raspravi, zbog čega je važna uloga facilitatora koji trebaju male raspravljačke grupe vraćati na izvorni problem o kojem se raspravlja. Primjerice, jedan od anonimnih članova Vijeća građana Rijeke u evaluaciji piše kako je “teško usko držati se zadane teme bez da građani ne počnu izražavati zabrinutosti i prijedloge vezane za naš svakodnevni život u gradu”.

SAVJETODAVNI KARAKTER VIJEĆA S TENDENCIJOM DA SE PREPORUKE USVOJE

Čest odgovor građana kada ih se pita zašto ne sudjeluju u demokratskim procesima, bilo da je riječ o glasanju na izborima ili o aktivizmu u neformalnoj političkoj sferi, je kako ne vjeruju da će njihov utjecaj bilo što promijeniti. Zašto bi itko sudjelovao, ulagao svoj trud i vrijeme, a sve kako bi njegove preporuke ostale mrtvo slovo na papiru na dnu ladice nekog administrativnog službenika? Jedan od preduvjeta uspjeha vijeća građana je da njihovi članovi znaju kako će se njihovi prijedlozi i preporuke djelomično implementirati ili barem jako ozbiljno razmotriti od strane lokalnih vlasti.

“Ono što se pokazalo u tom, kao i u nekim drugim slučajevima, jest to da je vrlo važno da se vlast obveže da će uvažiti odluku građana. Dakle, ne može biti da se građani sastaju mjesec ili dva, da se kvalitetno raspravlja, da deliberiramo cijeli proces, imamo predavanja, vodimo okrugle stolove, a da na kraju naša preporuka ostane u ladici nekog političara. Vlast se mora obvezati da će ono što iznjedre građani na neki način utjecati na politiku. I to je ono što motivira građane. I to je ključ, svakako jedan od bitnih ključeva uspjeha takvih projekata nasumično izabranih vijeća ili skupština građana, da mora postojati spremnost, politička volja vlasti da zaista čuje građane.”

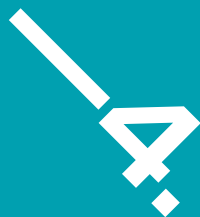
↑ Prof. dr. sc. Berto Šalaj (Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu)

Iako se u riječkom slučaju Gradonačelnik nije unaprijed obvezao na usvajanje određenog broja (ili svih) preporuka vijeća građana, njegova uključenost od samog početka provođenja projekta, tj. od sudjelovanja u prvoj konferenciji za medije i slanja pozivnog pisma građanima, kod nekih je članova ostavila dojam da će rad vijeća i kreirane preporuke biti ozbiljno razmotreni. Prema očekivanjima članova vijeća građana izraženima u evaluaciji vidljivo je kako otprilike polovica članova očekuje da će gradska vlast usvojiti sve ili mnoštvo preporuka, dok polovica očekuje da se neće usvojiti niti jedna (ili samo mali broj) preporuka.

Na posljednjem susretu članovi Vijeća građana Rijeke gradonačelniku su predali 90 preporuka za unaprjeđenje mjesne samouprave u Rijeci i povećanje sudjelovanja građana u razvoju lokalne zajednice. Preporuke su organizirane u pet tematskih cjelina te obuhvaćaju savjete vezane uz unaprjeđenje informiranja građana o radu mjesne samouprave, za edukaciju građana, članova vijeća mjesnih odbora i zaposlenika stručnih službi, kao i za bolje uključivanje i sudjelovanje

građana u procesima odlučivanja na mjesnoj razini. Zadnji skup preporuka zahvatio je mogućnosti restrukturiranja i poboljšanja komunikacije unutar sustava mjesne samouprave. Nakon provedene analize, gradonačelnik Marko Filipović prihvatio je 48 preporuka vijeća. Preostaje vidjeti koliko će od prihvaćenih preporuka na kraju biti implementirano i provedeno, no ključno je da o tome relevantni dionici izvještavaju javnost kako bi se održalo povjerenje i zadržao smisao rada vijeća građana.

Organizacija vijeća građana — što (sve) može poći po krivu?

Organizatori javnosti u malom suočavaju se s nizom izazova koji uvelike ovise o društveno-političkim okolnostima unutar zajednice, o kapacitiranosti organizatora i o raspoloživim sredstvima za provedbu projekta, kao i o samim građanima koji su nasumično odabrani da sudjeluju u radu. Budući da su izazovi mnogobrojni i da njihova analiza prelazi okvire ove publikacije, fokus će se staviti samo na tri izazova koji mogu biti ključni u hrvatskom kontekstu.

- **ZAHTJEVNOST I CIJENA USPJEŠNOG PROVOĐENJA VIJEĆA GRAĐANA:** Organizacija vijeća građana nije niti jeftina niti jednostavna. Iako će ovi parametri ovisiti o veličini lokalne zajednice, o broju članova, facilitatora i angažiranih stručnjaka, kao i o očekivanim rezultatima (koliko detaljne i dobro informirane preporuke vijeće treba kreirati), postoji velika opasnost da se u organizaciju uđe s nedovoljno ljudskih resursa ili sredstava. Ukupan proračun Vijeća građana Rijeke iznosio je nešto preko 61 tisuće eura. Iako bi se na nekim stavkama dalo uštedjeti uz manje gubitke u kvaliteti projekta, a ne treba zaboraviti da su troškovi bili veći i jer je jedan od ciljeva bio stvoriti materijale za olakšavanje pripreme budućih javnosti u malom u Hrvatskoj, vijeće građana bi jako teško postiglo kvalitetne rezultate da je proračun bio značajno manji. Organizaciji vijeća građana zbog toga se treba pristupiti veoma ozbiljno i odlučno, imajući u vidu da je riječ o zahtjevnom projektu.

- **(NE)PREDSTAVLJENOST SVIH GRAĐANA:** Rizik kod organizacije javnosti u malom svakako predstavlja i opasnost da se, zbog previda, nedostatka resursa ili skrivenih pristranosti, pripadnici nekih društvenih skupina sustavno isključe iz sudjelovanja. Iako se čini da nasumičan odabir građana prevenira velike razlike u predstavljenosti, treba se uočiti kako različiti društveno-ekonomski uvjeti utječu na prihvaćanje sudjelovanja u vijeću građana. Radne obaveze, zdravstveno stanje, dostupnost prijevoza ili brige za djecu i starije samo su neki od faktora koji mogu utjecati na sudjelovanje, tako da će neke društvene skupine (npr. starije žene koje žive na periferiji grada) češće odbijati pozive nego neke druge skupine (npr. starije žene koje žive u centru). Organizatori trebaju uložiti veliki napor i pažnju kako bi adekvatno uključili sve relevantne građane i njihove perspektive.

- **(NE)KVALITETA PREPORUKA I (NE)MOGUĆNOST NJIHOVE IMPLEMENTACIJE:** Od vijeća građana ne očekuje se da pruži utopijsku sliku idealnog stanja u zajednici. Umjesto toga, cilj je kreirati konkretne, precizne i upotrebljive preporuke koje se u smislenom periodu mogu implementirati u zajednici. Ukoliko se ne angažiraju kvalitetni stručnjaci i ukoliko facilitatori neadekvatno obave svoj posao, postoji mogućnost da preporuke nikad neće postati više od lijepih želja na papiru. Štoviše, u nekim slučajevima postoji i mogućnost da preporuke budu utemeljene na pogrešnim hipotezama ili spoznajama te da budu opasne ili štetne ukoliko se primijene. Ovakvi scenariji dvostruko su štetni: prvo, oni demotiviraju lokalne vlasti da potiču i ubuduće ozbiljno shvaćaju vijeća građana (budući da donose nekvalitetne preporuke), te drugo, oni demotiviraju građane budući da uočavaju kako se njihove preporuke ne uzimaju ozbiljno u obzir ili se potpuno ignoriraju. Organizatori zato trebaju biti kapacitirani za kvalitetno moderiranje rada, moraju uključiti relevantne stručnjake te trebaju vršiti redovite (samo)evaluacije kako bi pratili napredak procesa prema očekivanim rezultatima (preporukama).

Integracija vijeća građana u politički sustav lokalne samouprave

Vijeća građana nisu zamišljena kao alternativa, već kao nadopuna postojećem sustavu lokalne samouprave. Budući da postoje značajne razlike između jedinica lokalne samouprave u Hrvatskoj, organizacija i regulacija vijeća građana na državnoj razini neće biti ni učinkovita ni vjerojatna. Umjesto toga, na lokalnoj je vlasti da odluči kako, u kojoj mjeri i kada želi koristiti demokratske inovacije poput javnosti u malom.

“Mislim da nije [potrebno zakonski normirati vijeća građana i druge oblike deliberativne demokratije]. Nema potrebe da se to zakonski regulira, jer bi to trebalo ulaziti u samoupravni djelokrug jedinica lokalne samouprave i one bi to trebale same uređivati.”

↑ Prof. dr. sc. Vedran Đulabić (Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu)

Dva su glavna modela organizacije savjetodavnih tijela kao što su vijeća građana: povremeni i trajni model. Ova se publikacija bavi prvenstveno prvim, no zbog razumijevanja prednosti i nedostataka svakog od njih korisno je sagledati ih nešto detaljnije.

- **POVREMENI MODEL:** U ovom se modelu vijeća građana sazivaju prema potrebi te su fokusirana na specifične i usko definirane teme i probleme za koje lokalna vlast želi dobiti preporuke od građana. Trajanje ovakvih tijela je ograničeno (najčešće par tjedana do par mjeseci) te njihov rad traje dok se ne izrade tražene preporuke. Ovakva organizacija vijeća građana može biti financijski isplativija budući da se vijeća osnivaju i rade samo dok je to potrebno, tj. dok se ne riješi neki konkretni problem. Ovakva su vijeća fokusirana na davanje preporuka i zbog ograničenog trajanja mogu raditi pod vremenskim pritiskom i biti jako učinkovita, a zahvaljujući angažiranju stručnjaka baš za specifičnu temu zbog koje je sazvano vijeće građana mogu izraditi i prilično kvalitetne rezultate i zaključke. Ipak, ovakav model ne osigurava kontinuitet u građanskoj participaciji budući da samo tijelo radi svega nekoliko tjedana ili nekoliko mjeseci, te se zbog toga povremena vijeća građana mogu doživljavati kao tijela bez značajnijeg (ili ikakvog) političkog utjecaja. Završno, budući da se za svaki novi problem koji se želi raspraviti saziva novo vijeće građana, te da u njegov sastav ulaze novi članovi, gubi se mogućnost institucijskog pamćenja tako da se kroz neke aspekte rada svaki put treba prolaziti ispočetka.

→ **TRAJNI MODEL:** Ovaj model podrazumijeva kontinuirani rad vijeća građana kroz više godina te njegovu integraciju u strukture lokalne samouprave. Vijeće građana sada modelom rada postaje sličnije gradskom ili općinskom vijeću, iako zadržava karakteristike kao što su nasumični odabir građana te aktivna facilitacija i uključivanje stručnjaka. Zadržan je savjetodavni karakter javnosti u malom, ali su njezine uloge i ovlasti jasnije definirane. Trajni model omogućava snažnije i dugotrajnije uključivanje građana u procese odlučivanja, te vijeću građana daje značajniju ulogu i politički utjecaj u lokalnoj zajednici. Uz to, ovaj model omogućava vijeću građana da prati rad lokalne vlasti i implementaciju preporuka koje je vijeće građana formuliralo. S druge strane, trajni model značajno je skuplji budući da su troškovi raspoređeni kontinuirano kroz više godina, a zbog nedostatka fluktuacije članova postoji mogućnost da tijelo postane suviše birokratizirano ili da članovi izgube motivaciju za rad. Završno, trajna vijeća građana imaju tendenciju previše se fokusirati na rasprave koje ne vode prema konkretnim preporukama pa mogu biti manje produktivna od povremenih, na rezultate fokusiranih, vijeća.

Iako oba modela imaju jasne prednosti, u hrvatskom kontekstu povremeni model ima veću vjerojatnost da će biti adekvatno implementiran i da će dati kvalitetne rezultate. Vijeće građana Rijeke dobar je primjer povremenog modela od kojeg druge jedinice lokalne samouprave mogu mnogo naučiti i, obogaćeni riječkim iskustvom, pokrenuti jednako uspješna ili još uspješnija vijeća građana.

Preporuke za čitanje

Umjesto klasičnog popisa referenci i literature, ovdje su uključene preporuke za daljnje informiranje o javnostima u malom, organizirane u tematske cjeline.

IZVJEŠTAJ I MATERIJALI SA VIJEĆA GRAĐANA RIJEKE

- Izvještaj o radu i preporuke Vijeća građana Rijeke — [poveznica](#)
- Materijali i prilozi sa provedbe Vijeća građana Rijeke — [poveznica](#)

OPĆENITO O VIJEĆIMA GRAĐANA I JAVNOSTIMA U MALOM

- Cerovac, Ivan. (2024). *Oснаživanje demokracije: Utjecaj javnosti u malom na moralne i epistemičke kvalitete demokratskih procesa*. Zagreb: GONG.
- Chwalisz, Claudia. (2020). Introduction: Deliberation and new forms of government. U: OECD. *Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions: Catching the Deliberative Wave*. Paris: OECD Publishing.
- Česnulaitytė, Ieva. (2020). Models of Representative Deliberative Process. U: OECD. *Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions: Catching the Deliberative Wave*. Paris: OECD Publishing.
- Escobar, Oliver i Stephen, Elstub. (2017). Forms of Mini-Publics. *newDEMOCRACY Research and Development Note 4*.
- Fishkin, James. (2009). *When the People Speak: Deliberative Democracy and the Public Consultation*. Oxford: Oxford University Press.
- Gastil, John i Richards, Robert. (2013). Making Direct Democracy Deliberative through Random Assemblies. *Politics and Society* 41, 2 (253–281).
- Reedy, Justin i dr. (2022). Citizen Deliberation as a Correction: The Role of Deliberative Mini-Publics in Addressing Political Misperceptions. U: Barker, D. i Suhay, E. *The Politics of Truth in Polarized America*. New York: Oxford Academic.
- Setälä, Maija i Smith, Graham. (2018). Mini-Publics and Deliberative Democracy. U: Bächtiger, A. i dr. *The Oxford Handbook of Deliberative Democracy*, (300–314). Oxford: Oxford University Press.
- Smith, Graham. (2008). Deliberativna demokracija i javnosti u malom. *Politička misao* 45, 3-4 (27-58).
- Wright, Erik O. (2011). *Vizije realističnih utopija*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

MEDIJI I VIJEĆA GRAĐANA

- Broghammer, M. i Gastil, J. (2021) Do Hostile Media Perceptions Constrain Minipublics? A Study of How Oregon Voters Perceive Citizens' Statements. *Journal of Deliberative Democracy* 17, 2 (86-101).

ULOGA STRUČNJAKA U VIJEĆIMA GRAĐANA I KOMUNIKACIJA STRUČNJAKA PREMA GRAĐANIMA

- Cerovac, I. (2016). The Role of Experts in a Democratic Society. *Journal of Education Culture and Society* 7, 2 (75-88).
- Leino, Mikko i dr. (2022). Expert Hearings in Mini-Publics: How does the Field of Expertise Influence Deliberation and Its Outcomes?. *Policy Sciences* 55 (429-450).
- Roberts, J.J., Lightbody, R., Low, R. i dr. Experts and evidence in deliberation: scrutinising the role of witnesses and evidence in mini-publics, a case study. *Policy Sciences* 53 (3-32).

POVJERENJE GRAĐANA U JAVNOSTI U MALOM

- Germann, M., Marien, S., i Muradova, L. (2024). Scaling Up? Unpacking the Effect of Deliberative Mini-Publics on Legitimacy Perceptions. *Political Studies*, 72, 2 (677-700).
- Már, K. i Gastil, J. (2023). Do Voters Trust Deliberative Minipublics? Examining the Origins and Impact of Legitimacy Perceptions for the Citizens' Initiative Review. *Political Behavior* 45 (975-994).
- Pow, J. (2021). Mini-Publics and the Wider Public: The Perceived Legitimacy of Randomly Selecting Citizen Representatives. *Representation*, 59, 1 (13-32).

PRIMJERI PRIMJENE JAVNOSTI U MALOM U INOZEMSTVU

- Davies, Celia, Wetherell, Margie i Barnett, Elizabeth. (2006). *Citizens at the Centre: Deliberative Participation in Healthcare Decisions*. Bristol: Policy Press.
- Hendriks, Carolyn M. (2005). Consensus Conferences and Planning Cells: Lay Citizen Deliberations. U: Gastil, J. i Levine, P. *The Deliberative Democracy Handbook: Strategies for Effective Civic Engagement in the Twenty-First Century*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Warren, Mark E. i Pearse, Hilary. (2008). *Designing Deliberative Democracy: The British Columbia Citizens' Assembly*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zubizarreta, Rosa, Paice, Andy i Cuffy, Martha. (2020). Citizens' Councils: What are they, and why are they so popular in Austria?. *newDEMOCRACY Research and Development Note*.

Vijeća građana u praksi:
Riječki primjer uključivanja građana
u procese političkog odlučivanja

ISBN 978-953-7960-62-9

